

Пасічник Андрій Володимирович
старший викладач кафедри
ДВНЗ УАБС НБУ
м. Суми

Адміністративна правоздатність юридичних осіб

Незважаючи на великий обсяг проведених наукових досліджень, на сьогодні не існує єдиного підходу до формулювання поняття правоздатності. Ще менше наукових пошуків було здійснено у напрямку встановлення змісту адміністративної правоздатності юридичних осіб.

Упродовж багатьох років серед науковців триває спір про природу правоздатності. Ініціаторами вказаної наукової дискусії вважаються М.М. Агарков, який запропонував теорію динамічної правоздатності, та С.М. Братусь, котрий на противагу динамічній висунув ідею статичної правоздатності [1, с. 70-73; 5, с. 31]. Крім С.М. Братуся, теорія динамічної правоздатності була критично оцінена також Я.Р. Веберсом, А.В. Венедиктовим, О.А. Красавчіковим, Ю.К. Толстим та іншими науковцями [7, с. 44; 8, с. 19; 11, с. 21; 12, с. 12]. А тому у подальшому дискусія здебільшого відбувалась щодо встановлення чим є правоздатність: суб'єктивним правом чи властивістю (якістю) суб'єкта.

Основним аргументом на користь визнання правоздатності суб'єктивним правом є твердження про покладення на всіх осіб обов'язку не порушувати правоздатність певного суб'єкта права. Однак загальновідомо, що правоздатність є не лише соціальним, а і юридичним явищем. А оскільки воно входить у коло юридичних категорій, цілком логічно, що право намагається охороняти правоздатність. Тому покладання на зобов'язаних осіб певного обов'язку не завжди означає, що ним забезпечується суб'єктивне право. Зобов'язальною нормою теоретично може забезпечуватись будь-яке бажане для права явище (наприклад законний інтерес). Можна навести ще кілька аргументів проти визнання правоздатності правом. По-перше, загальновизнано, що правоздатність є передумовою правовідносин. Право ж є одним із елементів змісту останніх. По-друге, виходячи із нормативно-закріпленого та підтриманого теорією права визначення правоздатності як здатності не лише мати права, а і нести обов'язки, приходимо до знову таки суперечливого висновку – правоздатність, як

суб'єктивне право, одночасно є і юридичним обов'язком. По-третє, законодавство передбачає принципову можливість у встановленому порядку позбавляти особу належного їй права, тоді як жоден суб'єкт права не може бути позбавлений своєї правоздатності.

Практично усі наведені у науковій літературі визначення правоздатності підкреслюють її не лише юридичний, а і соціальний (інколи суспільний) характер. Напевно найбільш ґрунтовне дослідження соціальної природи правоздатності було здійснено О.А. Красавчіковим [11, с. 13-25]. Він зазначав, що соціальним змістом правоздатності є соціальна свобода (яка реалізується в основному через суб'єктивні права) та соціальний обов'язок (який знаходить своє нормативне закріплення у юридичних обов'язках).

Слід додати, що нормативне закріплення вказаного механізму суспільного регулювання не лише, і навіть не стільки забезпечує повноцінне існування особи, скільки гарантує життєдіяльність суспільства у цілому. Тому індивід навіть не може, а повинен мати хоча б мінімально-необхідні права і обов'язки, тобто бути суб'єктом права.

Виходячи із вищевикладеного, юридичним змістом правоздатності є необхідність та здатність особи бути суб'єктом права. І вже похідними (однак не другорядними) від вказаних можна визнати необхідність та здатність мати суб'єктивні права, законні інтереси, юридичні гарантії, юридичні обов'язки та інші "атрибути" суб'єкта права, котрі фактично забезпечують можливість його функціонування у правовому полі.

Звернемося до поняття юридичної особи. Аналізуючи підходи авторів до розуміння сутності юридичної особи, доходимо висновку, що практично усі науковці, які взагалі визнавали реальність існування такого суб'єкта права, погоджувались як мінімум в одному – юридична особа не може існувати поза людиною як такою. Отже можна підсумувати – юридична особа має соціальний характер.

Традиційно до ознак юридичної особи відносять: організаційну єдність, майнову відокремленість, самостійну майнову відповідальність, виступ у обороті від свого імені та здатність бути позивачем і відповідачем у суді. Однак у

літературі ще радянського періоду наводилась думка про безпідставність виокремлення такої їх кількості. Зокрема С.Н. Братусь зазначав, що юридичній собі притаманні лише дві: організаційна єдність і майнова відокремленість [6, с. 135-139]. Інші ж ознаки, на його думку, є результатом визнання організації юридичною особою. Представник російської цивілістичної школи В.В. Бараненков цілком виправдано додавав до двох вищенаведених ознак юридичної особи ще одну – автономність [3, с. 53-59]. Вважаємо, що виокремлення ознаки майнової відокремленості є проявом суто цивілістичного підходу. Таким чином, ознаками юридичної особи є організаційна єдність та автономність.

Для реалізації певної мети соціальному утворенню суспільством надається соціальна свобода дій. Відповідно ж до раніше наведеної думки О.А. Красавчікова, разом із наданням свободи, об'єктивно на об'єднання покладаються і певні обов'язки. Фактична можливість самостійної реалізації соціальної свободи і виконання обов'язків забезпечується завдяки ознакам організаційної єдності та автономності. Таким чином, соціальний зміст правоздатності юридичних осіб приватного права складається, як і соціальний зміст правоздатності фізичних осіб, із соціальної свободи та обов'язків перед суспільством.

Оскільки юридична на особа потрібна суспільству для більш ефективної реалізації соціальної свободи та задоволення різноманітних потреб людини, до вказаних вище складових соціального змісту правоздатності юридичних осіб можна додати ще одну – соціальну необхідність у їх існуванні.

Досліджуючи юридичний зміст правоздатності, можна констатувати існування правової необхідності окремих колективних суб'єктів бути суб'єктом права. Вона обумовлена призначенням права, його "зацікавленістю" у наданні статусу свого суб'єкта необхідним суспільству колективним об'єднанням.

Таким чином, юридичним змістом правоздатності юридичних осіб є правова необхідність і здатність бути суб'єктом права. Здатність забезпечується наявністю як мінімум організаційної єдності та автономності суб'єкта.

Однак соціально-правові необхідність та здатність самі по собі не призводять до набуття певним утворенням правоздатності. Воно фактично отримує її лише після визнання позитивним правом можливості організації бути

суб'єктом права. Таке визнання здійснюється або шляхом прямої вказівки у законі (цивільне право), або шляхом опосередкованого визнання певного утворення суб'єктом права за допомогою нормативного встановлення його прав або обов'язків (адміністративне право).

Виходячи із викладеного, під правоздатністю юридичної особи (у загально-правовому сенсі) слід розуміти визнані позитивним правом соціально-правові здатність і необхідність бути суб'єктом права. А похідними (однак не другорядними) від вказаних є визнані позитивним правом соціально-правові здатність і необхідність мати суб'єктивні права, законні інтереси, юридичні гарантії, юридичні обов'язки та інші "атрибути" суб'єкта права.

Переважає більшість представників науки адміністративного права при формуванні поняття адміністративної правоздатності користується вищенаведеними напрацюваннями теорії права та окремих галузевих наук. Тому, як правило, правоздатність визначається як здатність мати права та обов'язки, передбачені нормами адміністративного права [2, с. 187; 4, с. 30]. При цьому адміністративно-правове значення поняттю правоздатності надається за допомогою вказівки на адміністративний [2, с. 187], або управлінський характер прав та обов'язків [9, с. 113; 10, с. 84-85]. Вважаємо такий підхід у цілому вірним. Однак бажано все ж таки говорити саме про адміністративний, а не про управлінський характер прав та обов'язків, оскільки управління є лише однією із форм реалізації адміністративних відносин.

Виходячи із вищевикладеного, адміністративною правоздатністю юридичних осіб є визнані адміністративним правом соціально-правові здатність і необхідність бути суб'єктом адміністративного права. Похідними від них є визнані адміністративним правом соціально-правові здатність і необхідність мати адміністративні права, інтереси, гарантії та інші властивості суб'єкта адміністративного права; а також виконувати адміністративні обов'язки.

Список літератури

1. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву. – М., Юриздат, 1940. – с. 175.

2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – Т. 1-й. – 584 с.
3. Бараненков В.В. Понятіє юридического лица в современном гражданском праве России // Государство и право. – 2003. – № 11. – с. 53 – 59.
4. Бахрах Д.Н. Административное право: Учебник для вузов. – М.: Издательство БЕК, 1999. – 368 с.
5. Братусь С.Н. О соотношении гражданской правоспособности и субъективных гражданских прав // Советское государство и право. – 1948. - № 8. – с. 30 – 37.
6. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. – М.: ГИЮЛ, 1950. – 156 с.
7. Веберс Я.Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве. – Рига: Зинатне, 1976. – 231 с.
8. Венедиктов А.В. О субъектах социалистических отношений // Советское государство и право. – 1955. – № 8. – с. 17-28.
9. Колпаков В.К. Орган виконавчої влади як суб'єкт адміністративного права // Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Факт, 2003. – 384 с.
10. Костів М.В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах. Дис. ... канд.. юр. наук. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – 202 с.
11. Красавчиков О.А. Социальное содержание правоспособности советских граждан // Правоведение. - №1. – 1960. – с. 12 – 25.
12. Толстой Ю.К. К теории правоотношения. – Л.: Изд-во Ленинградского Ун-та. –1959. – 88 с.